

Марина ГРИМИЧ

ЛАРА

Роман

Київ
Нора-Друк
2022

УДК 821.161.2

Г 84

Гримич Марина

Г 84 Лара. Роман / Марина Гримич. — Київ : Нора-Друк, 2022. — 304 с.

ISBN 978-966-688-094-2.

«Лара» – триквел до роману Марини Гримич «Клавка». Образ 26-річної головної героїні вже встиг полюбитися читачам. Завдяки їй вони занурюються в повсякдення Києва 1940-х років, зокрема тогочасної української письменницької спільноти, і водночас зацікавлено стежать за інтригою її приватного життя.

У сиквелі – романі «Юра» – Клавка постає вже як мама студента фізичного факультету; обоє потрапляють у круговерть непростих подій 1968 року, які відбуваються в літературному й університетському середовищах Києва, а любовна лінія, що почалася в першому романі, отримує розвиток.

А Лара – це вже Клавчина внучка. Образ цієї обдарованої, але дуже своєрідної дівчинки розкривається, знову ж таки, через спостереження, переживання, роздуми Клавки, якій доводиться вести сімейний корабель крізь часи Чорнобильської катастрофи. Лара – донька Юри і кримської татарки, і їй у романі випаде зробити свій перший серйозний вибір. Муситиме вона й зорієнтуватися в пікантній ситуації «дежавю» навколо любовної інтриги, яка склалася ще в «Клавці» і продовжилася в «Юрі».

УДК 821.161.2

ISBN 978-966-688-094-2 (палітурка) © Нора-Друк, 2022

ISBN 978-966-688-095-9 (EPUB)

ЧАСТИНА ПЕРША

1986

АЛЕКСАНДРОВСЬКЕ

Клавка поклала руку на тісто.

Воно було тепле, приємне на дотик і пружинило як слід. Треба трохи сильніше вимісити, щоб набралось побільше повітряних бульбашок, аби пиріг, а точніше рулет, вийшов легкий, пухнастий.

Розморожена і перетерта через сито журавлина вже лежала напоготові, приваблюючи своїм зацукровано-червонястим вилискуванням у світлі слабенької електричної лампочки, яка через нестабільну напругу то спалахувала яскравіше, то тьмяніла.

Журавлина всю зиму виручає Клавку: морс, кисіль, чи просто в чай, чи до чаю вприкуску — «це як пить дать», казала її давня київська подруга Єлизавета Прохорова. Куди без журавлини? Навіть квашена капуста — і та з бордовими ягідками! До чого б не додав квашеної капусти з журавлиною, навіть до пісних макаронів, — усе смакуватиме за милу душу. А капуста в Александровському — це екзотика! Лише раз на рік, у кінці серпня, баржу, навантажену білими хрумкими головками, привозять по Обі. Якщо не прогавив і скупився, то матимеш квашенину на всю зиму, а може, й до самої весни. Клавка дивом, завдяки сусідці Наташці, потрапила в потрібний час в потрібне місце — на

причал Річпорту, накупила капусти, а потім вони гуртом квасили її в діжках. Зате тепер — краса, вискочила у двір в чоботях на босу ногу, накинувши пухову хустку на плечі, перебігла по рипучому снігу до сарайчиків, наколупала з діжки мороженої капусти, згребла разом зі снігом журавлини з дерев'яної скрині для зберігання продуктів (їх тут називають «ларь») і, відчуваючи підступний вплив сибірського морозу, щодуху летиш до свого дерев'яного барака аерофлотівців, забігаєш у теплу кухоньку, притуляєшся до печі і зітхаєш з полегшенням.

Все-таки журавлина — ягода над ягодами. Інші сибірські дикорости — смородина, малина, брусниця — їй у підметки не годяться. Тут, у Західному Сибіру, Клавка відкрила її фантастичні особливості: виявляється, вона може поєднуватися з найнесподіванішими продуктами, наприклад, з рибою. Тут риби багато, але вона вся річкова, і для Клавки, за малим винятком, — нецікава на смак, якщо, звичайно, не присмачена соусом із журавлини. Чи взяти місцеве м'ясо. В Александровському переважно доводиться мати справу з лосятиною, її кілька разів на рік завозять у магазин. Хлопці-аерофлотівці привозять і дичину, впольовану з вертольота. Клавці вдалося, завдяки Феді, запастися лосятиною на зиму, м'ясо лежить заморожене в другому «ларі», в тому самому сарайчику, чекає на те, щоб колись перетворитися на котлети, тюфтельки, фрикадельки, пельмені. До котлет з лосятини журавлина дуже вдатна. І дика качка, тушкована, замість яблука, у цій ягоді, — смакота. Клавка доекспериментувалася до того, що й борщ варить без половини інгредієнтів, з якими тут, в Александровському, напряжно, зате з додаванням журавлини. Не ягода — а просто тобі патичок-рятівничок.

Якими жалюгідними тепер видаються її сумніви осіннього сезону щодо того, їхати на збирання журавлини чи ні. Клавка довго вагалася. І справа була навіть не в незвичній для неї фізичній праці, не в комарах, які заїдали на болотах, а у вертольоті. Вона панічно боялася, коли він високо над землею «лягав» на бік, і пасажири, залежно від того, до якого борту були пристебнуті, мусили споглядати у віконце навпроти або землю, або небо. Клавчин розум підказував, що все в порядку, все під гравітаційним контролем, що просто вертоліт повертає, але вестибулярний апарат посилав у мозок тривожні й навіть панічні сигнали про те, що вона падає: або ж долілиць до землі, або ж навзряк — лицем до неба. Клавка заплющувалася, натомість Лара — навпаки, відстібувалася і припадала до ілюмінатора, намагаючись своїми худими, аж прозорими пальцями «вирівняти картинку» за вікном і поставити її на місце.

— Ну, Льонь, бл...! — на адресу пілота, який все одно їх не чув, весело верещали тітки, пришпандьорені грубими пасками безпеки до бортиків машини, ловлячи ногами порожні кошолки, відра, бідони (це все називалося одним словом — «собірушки») разом з ківшиками, грабельками і всім іншим ягіднозбиральним знаряддям, яке азартно котилося по «салону» вертольота, щоправда, було великою честю для металеві каністри називати простір для пасажирів «салонем».

Клавка на мить розплющувала очі, щоб перевірити, чи Лара випадково не звалилася з сидіння, але та, від народження незграбна у міській київській квартирі, навдивовижу чудово володіла своїм тілом під час польоту, в цей момент вона завжди звільнялася від пасків, а заборонити їй це було нереально — такий

упертий у неї був характер, тож її бабуся навіть і не пробувала.

Тоді Клавка зиркала в ілюмінатор і бачила, що ліс закінчився і нарешті з'явилося знайоме болото серед сухостою. Отже, вони майже на місці, зараз вертоліт вирівняється, знизиться і зависне. Треба буде зіскочити на землю так, щоб не травмуватися, бо все збирання журавлини піде собаці під хвіст: вона і ягід не назбирає, і замерзне, як цуцик, адже вже кінець вересня і от-от, кажуть, закружляє сніг...

...От ніколи Клавка не могла собі уявити, що їй, у її віці та статусі, доведеться збирати журавлину серед дикої тайги на півночі Томської області. Все її розмірене життя номенклатурної київської вдови, що самотужки виховує не дуже просту, або, як її Клавка делікатно називала, самотутню дівчинку на ім'я Лара, закінчилося 28 квітня 1986 року, коли з Москви подзвонив син Юра, співробітник Інституту Курчатова, і наказав:

— Мам, нічого мене не питай, а бери Лару і лети до Федора, в Александровське. Квитки я вам узяв.

Клавка відкрила була рота, щоб обуритись, але Юра не дав їй навіть і заїкнутися:

— Мам, просто зроби так, як я прошу. Пізніше все поясню.

Дуже скоро таємне стало явним і з'ясувалося, що у Чорнобилі сталася аварія, але на той час Клавка з Ларою вже були далеко від радіації, обидві чекали, що до кінця літа вона істотно зменшиться, і тоді вони благополучно повернуться назад, у Київ. Проте влітку в Юри щось пішло не так, він опинився під слідством і мусив постійно давати свідчення як причетна до розробки четвертого енергоблоку Чорнобильської АЕС особа. Він телефонічно дав мамі розпорядження про

всяк випадок не повертатися додому, а перезимувати у Федора, який служив пілотом вертольота при Західно-Сибірському управлінні Аерофлоту.

Клавка примусила себе змиритися з тим, що проведе всю зиму у Федоровій маленькій квартирі в дерев'яному бараку зі зручностями надворі, у селі Александровське — районному центрі Томської області, який адміністрував сотні кілометрів безлюдних просторів тайги зі жменькою населення.

В Александровському готувалися до зими гуртом, і Клавці часом видавалося, що тут, у цьому забутому богом куточку сибірського краю, не робота, не дім, не діти становили сенс людського існування, а педантичне слідування за природою в бажанні нічого не пропустити з того, що вона дає і що вона підказує.

Раніше Клавка майже безвиїзно жила в Києві, і в її світі на першому місці були стосунки між людьми. У Сибіру вони також мають велике значення, навіть набагато більше, ніж у великому місті, проте підпорядковані іншим відносинам людини — з природою. Від того, як ти навчилася домовлятися з нею, торгуватися, користатися її дарами, залежить твоє виживання в прямому сенсі слова, оскільки в Александровське навіть дорогу не прокладено, — сюди добираються переважно вертольотом; раз на два тижні прилітає АН-2; ну, ще в короткий суднохідний період по Обі курсує катерок. Село відрізане від зовнішнього світу і практично перебуває майже на самозабезпеченні. Так чи інакше, а про запаси на зиму люди дбають заздалегідь. Клавка не знала, як відзимувати тут, тож інстинктивно орієнтувалась на поведінку місцевих.

У «заготівельні сезони» Аерофлот виділяв на вихідні вертоліт з екіпажем, який обслуговував сім'ї співробітників, — вивозив у ліс чи на болото на збирання

грибів та ягід. Чоловіки з їхньої аерофлотівської спільноти з вертольота полювали.

У місцевого населення, — а це були росіяни, естонці, німці, — були свої хитромудрі способи добування їжі — мисливський, рибальський промисли, естонці й німці навіть городництвом примудрялись займатися: у них, як не дивно, в цьому кліматі все росло.

На збирання журавлини сподвигла Клавку сусідка Наташка, дружина бортмеханіка Ойле. Взагалі і Наташка, і її чоловік Сашка були місцевими, а точніше, з сімей переселенців: вона — з німців, він — естонець. Сашка вивчився в місті на бортмеханіка і повернувся в рідне Александровське. Як і всім аерофлотівцям, їм видали окреме житло в бараку. Отримавши пропозицію від Наташки, Клавка довго вагалась, але Федір також делікатно схилив її до ягідного промислу. Клавка змиралась і погодилась.

До того ж, брусницю вона вже «проморгала». А сталося це так.

Вона довго не могла повірити, що тут, у тайзі, де ягодою, дичиною і рибою все просто кишить, наче комарами й мошкою у літній день, вона не зможе купити ягід на зиму. Тут кожен запасався сам. Щоправда, трапилася їй була одна нагода, однак вона до неї виявилася не готовою. Якось Лара, занудившись в Александровському, напросилася з Федором в політ. Клавка мусила летіти з нею. Екіпаж Федора — а він тоді був другим пілотом — складався з командира Отто Григоровича, бортмеханіка Петровича і ресосника¹. В той раз везли, за висловом гострого на язик

---

¹ Ресосник (*проф. жарг.*) — спеціаліст з авіаційного радіоелектронного обладнання.

Отто Григоровича, «поселкового начальничка» в селище, розташоване на притоці Обі Югані.

Політ видався недовгим, приземлилися біля річки, і, поки начальник вирішував свої справи, Клавка з Ларою й Федором вирішили прогулятися по берегу. Аж тут, неначе нізвідки, впливає довбанка, схожа на індіанську пірогу з книжок Фенімора Купера; управлявся човен одним веслом, на ньому — двоє молодих хантів, або, як їх тут називають, остяків, — хлопець і дівчина. І у кожного в човні — по відру брусниці.

— Брусника, однако, нада? — спитали вони.

Клавка зраділа: от пощастило!

— Да, брусника нада! — відповів, наслідуючи їхню манеру говорити, Федір. — Скільки?

Клавка потягнулася по гаманець.

— Винка есть?

— Винки нету! — признався Федір.

Молоді ханти мовчки повеслували від берега, і жоден м'яз не поворухнувся на їхньому обличчі.

— Що за «вінка»? — отетеріла Клавка.

— Остяки називають вінкою будь-який алкоголь. Це може бути горілка, а може бути вино...

— Зупини їх! — Клавка не вірила, що не можна буде домовитися.

— Еее! — гукнув Федір. — Не уезжайте! Скільки? Мы заплатим!

— Нам деньги не нада! Нам винка нужна!..

Клавка з Федором і Ларою застигли на березі, шоковані, спостерігаючи, як граційно відпливає «пірога».

Словом, так вони й залишилися без брусниці на зиму.

Тож коли наступив сезон журавлини, Клавка мужньо підрядилася на її збирання, подібно до інших аерофлотівських жінок.

Наташка Ойле була молодю «бабьонкою» (так тут називали всіх заміжніх жінок, незалежно від віку), їй було трохи за тридцять, і, незважаючи на різницю у віці, жінки здружилися. Наташка допомагала Клавці зорієнтуватись у місцевому повсякденні, натомість та підтягувала її сина Альошку, якого всі називали Ойлюшкою, з деяких шкільних предметів — мови, літератури, історії. До них долучилась і Лара. Хоч дівчинка була на рік молодшою від Ойлюшки, вона за його підручниками пройшла шкільну програму наперед і, не втомлюючи себе й друга довгими поясненнями, як це любила робити Клавка, просто розв'язувала йому всі домашні завдання з точних предметів.

Клавка не пошкодувала, що вв'язалася в ягідний «промисел», і не пропускала жодної нагоди, оскільки помітила, що Лара полюбила цю справу і це подіяло на неї позитивно: з мовчазного похмурого підлітка вона перетворювалася на безтурботне білченятко, оленятко, зайчатко чи що там водилося в тому дикому лісі або на болоті. Зіскочивши з вертольота на м'який мох, Лара озирала територію, зривала першу-ліпшу травинку, затискала її в зубах і так, жуючи, перестрибувала з купини на купину. Побачивши ягоди, нахилалась і збирала, активно перебираючи пальчиками, чим нагадувала стару друкарку із запаленою цигаркою в зубах.

Часом видавалося, особливо здаля, що ягоди самі стрибають їй у відро. Лара мала просто бездоганну дрібну моторику, за її блискавичними і ювелірно точними рухами неможливо було встежити, а її «набирашка» наповнювалася в півтора рази швидше, ніж у най-

досвідченішої із збиральниць. «Бабьонки» тільки дивувались: як це у неї все так ладно виходить? І пильно їй не без ревності стежили за нею. Зокрема, коли Лара кидала першу жменьку у відро, вона завмирала на мить, потім виймала її і заново кидала на дно зібрані ягоди, прислухаючись до їх розсипчастого дріботіння. «Шаманить», — казала Даніловна «бабьонкам», і деякі з них через деякий час починали мавпувати її поведінку: першу жменьку двічі, а то й тричі — для надійності — кидали в порожнє відро, сподіваючись, що їхні набирашки також наповнюватимуться «самі», як Ларині.

Клавка не дивувалася цьому Лариному «ритуалу» під час збирання ягід: від народження дівчинка мала свої особисті відносини зі світом звуків, багато з яких були для неї заголосними, а часом і фізично нестерпними. Згодом з'ясувалося, що Лара вороже ставиться саме до звуків міста, натомість толерує голоси природи. А їх — під час перебування в Александровському — було аж забагато. Звук дріботіння ягід журавлини по денцю відра подобався їй. І вона, здається, навіть посміхалася. Та заради цієї нечастої посмішки Клавка була готова півдня копирсатися у сплутаній, а подекуди і скуйовдженій сухій траві задубілими від холоду руками, «розчісуючи» її пальцями, вибираючи звідти холодні пружні ягідки! Згодом вона також полюбила цю процедуру, а точніше, переконала себе, що любить її: ноги приємно пружинили на м'яких болотяних купинках, вкритих поживним мохом, часом здавалося, що під вагою тіла чвакає болото, а вологий болотяний дух і комарі вже не дратували, як перше.

Деякі жінки збирали ягоди не вручну, а вправно згрібали їх маленьким емальованим ковшиком у відерце з приробленим козирком, яке тримали нахиль-

цем, щоб журавлина не висипалася з нього. А Наташка взагалі мала «хапугу» — спеціальні грабельки, що їх змайстрував для неї Сашка. Вона ними не «розчісувала» траву, а неначе виколупувала з неї ягідки, також тримаючи відро нахильцем. У такий спосіб збирання ягід відбувалося набагато швидше, єдина проблема полягала в тому, що зубчики хапуги наштрикували на себе шматочки моху, і зібрану ягоду треба було довго перебирати. Клавка кілька разів спробувала, але потім покинула цю затію, повернувшись до збирання вручну. Наташка з дитинства збирала журавлину «хапугою» і так наловчилася, що в неї у відрі були хіба поодинокі пухнасті мохові кришечки, які легко здувалися, тоді як у Клавки — цілі клоччя.

— Ларусько, хочеш спробувати? — запропонувала Наташка Клавчиній онучці, впіймавши на собі, а точніше, на своїх грабельках, її пильний погляд.

— Хочу! — дзвінко відказала та, і тут ураз усі згорблені «бабьонки», розсипані по болоту, розігнули спини і стали, як ті байбаки, на дві задні лапки.

Лара акуратно взяла в руки грабельки, уважно роздивилася їх, повільно обертаючи перед очима.

«Бабьонки», одна за одною, пришкандибали ближче, тримаючи руки на попереках, обв'язаних хустками, і стали з цікавістю спостерігати, чи «Ларка-шаманка» освоїть новий ягодозбиральний інструмент, яким найкраще володіли місцеві «немкі», такі як Наташка.

Лара повільно опустила хапугу, кілька разів примірилася, легенько притовкла мох, поворушила губами («Ишь, заговаривает!» — тихо прокоментувала Даніловна), взяла відро, стала в позу гольфістки, і не встигли всі отямитись, як вона блискавично почала «прочухувати» траву. «Бабьонки» заворожено дивились, як Ларка-шаманка, немов робот, нахильцем

рухається від купини до купини, згрібаючи ягоди у відро.

Коли вона розігнулася, Даніловна попросила:

— Ану, дочя, покаж!

Лара байдуже продемонструвала вміст відерця, і над ним схилилися всі ягідниці. За лічені хвилини воно було заповнено до позначки, яку Клавка могла осилити лише за півгодини, а головне: там не було жодної смітинки!

— Шаманка! — пробурмотіла Даніловна, але без зла, з якоюсь повагою...

...Поки Клавка згадувала свої осінні пригоди з журавлиною, тісто добряче набралось повітря, вона його розкачала, намастила перетертою ягодою і скрутила в руляду. Зараз важливо акуратно скріпити кінчики, щоб рулет не розкрився під час випічки, і не забути попроколювати виделкою дірочки. Яйця в Александровському були на вагу золота, тому вона змастила пиріг олією.

Готово! Можна в духовку.

Клавка налила в миску з-під тіста воду, щоб відмокала, там же помила руки (воду тут економили, адже її треба було носити з колодязя), витерла вафельним рушничком і зазирнула в кімнату: чим там займається її «шаманка».

Лара сиділа біля настільної лампи і нанизувала намистини на нитку. Колись це було одне з найулюбленіших її занять, але тут, у Сибіру, в нього з'явилася серйозна конкуренція: тепер дівчинка проводила багато часу на хуторі Сашчиних батьків Ойле, за кілька кілометрів від Александровського, якщо добиратися човном по Обі. Так от, за минуле літо їй не раз доводилося виїжджати на стійбище остяків, до Сашчиного

однокласника, де вона понабиралася всілякої етнографічної чортівни і почала записувати свої спостереження в якійсь чудернацькій, цілком шаманській формі. Тож прізвисько від Даніловни «Ларка-шаманка» їй цілком пасувало. «Краще вже “шаманка”, — думала Клавка, — ніж усі ті жорстокі дражнилки від дітей в її київській школі».

А коли Клавці, немов навмисне, потрапила під руку книжка з домашньої бібліотечки Федора — роман, а точніше, низка оповідань Віктора Астаф'єва «Цар-риба», вона й поготів змирилася з «шаманськими» замашками Лари. В Астаф'єва йдеться не лише про тайгу, а й про тундру, і не лише про Об, а й про Єнісей, і там описуються не ханти, а евени, — але Клавці все видавалося знайомим: і пейзажі, і люди, і промисли, і говірка, а головне, над усім цим в'юнилась якась шаманська пелена. Тож, уперше вдягнувши Лару в Наташчину підліткову хутрянку шубку і шапку й озирнувши її з ніг до голови, вона мимоволі процитувала уривок з «Цар-риби»: «Бродить шаманка тундрою давно, в білій парці² з випоротків³, у білій заячій шапочці, в білих патлатих рукавичках. За нею білий олень зі срібними рогами ув'язався, ідучи слід у слід, головою покивує, шаркунцями подзвякує».

От і зараз Лара, немов шаманка, скоса поглядає на роги лося, які Федір зі своїм екіпажем вертольота знайшов у тайзі: лісовий трофей у його квартирі тепер було прикрашено десятками низок різнокольорового намиста, сплетеного Ларою за кілька місяців перебування в Сибіру; от і зараз дівчинка приміряється, куди

---

² Парка — шуба або куртка до колін.

³ Випороток — шкурка ненародженої тваринки (у даному разі оленятка), яку дістають з утроби вагітної самки.

б повісити щойно вив'язану бісерну низочку кольору журавлини.

Клавка перевела погляд з Лари на Федора. Сьогодні він удома. Дивно. Попередні тижні він буквально пропадав на роботі, приходив виснажений і, поївши, замертво падав у ліжку. Їхній екіпаж як такий, що належить до найвищої професійної категорії, ось уже кілька місяців працює на будівництві ЛЕП, яка поєднає електрикою Александровське з Піонерним. Будова всесоюзного значення. У прорубаній в тайзі просіці монтували опори для ЛЕП — по одній через кожні 500 метрів. А доставляли їх вертольотчики на зовнішніх підвісках. Льотні завдання складні, філігранні, вимагали від екіпажу високого класу, тривалого досвіду роботи з багатотонним вантажем, який у зимових умовах стає вдсятеро небезпечнішим. Сніг, мороз, заметіль, хуртовина; уривчастий вітер розхитує підвіску, норовить вивести з балансу, а то й перекинути догори дриґом вертоліт; пілоти повинні втримувати машину в рівновазі, «утихомирювати» вантаж і помалу спускати його донизу, ювелірно вписавшись вертольотом у вузьку просіку поміж дерев.

Така робота страшенно виснажувала пілотів, набагато більше, ніж дальні перельоти.

«Може, їм нарешті дали вихідний? — думала Клавка. — Але чому тоді в нього така кисла міна?» Все вказувало на те, що у Федора якісь неприємності. Не дай бог, вирізали талон номер один: це означало, що пілот відсторонений від польотів і що лише через місяць він зможе прилетіти в управління до Новосибірська і спробувати поновитись, але для цього він мусить здати 11 іспитів.